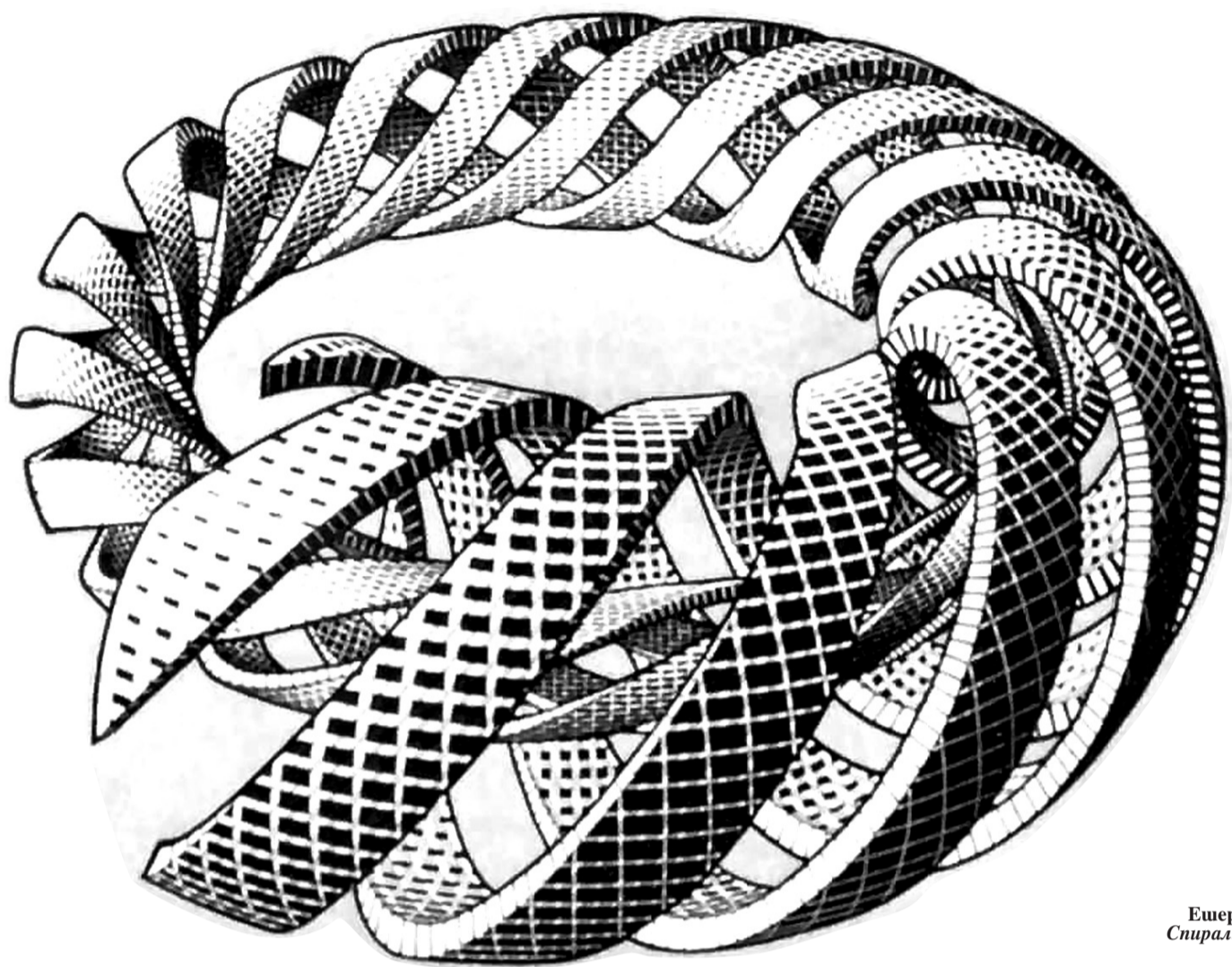

Разширяването

Ешер,
Спирали

Когато в края на 80-те години на миналия век комунизъмът рухна, България се намери в свободна, но и като човек, токущо излязъл от половинвековен прес-той в затвора - обвъркана и с трудност да се адаптира към променения живот. Ако не с друго, комунистическата идеология беше снабдявала българина с готова версия за смисъла на света. Сега всичко това го нямаше, но светът беше тук, по-голям и достъпен отпреди, чакащ да бъде разбран. Кризата, която настъпи веднага след краха на комунизма, беше не само на пари и стоки, но още повече на обяснения за света. Затова и мнозина бързо изпитаха носталгия към предишния, като че ли по-малко широк и по-уреден свят.

на света

Между хората, които не само ни помогнаха да се адаптираме към условията на новия свят, но и разшириха светогледа ни, несъмнено е и **Богдан Богданов**. Днес честваме неговата 75-годишнина и това е хубав повод да говорим за делата му.

Започвам с институционалните му дела. На първо място, това е създаването през 1991 г. Нов български университет, който днес е от най-модерните и развити университети в Югоизточна Европа. На второ място, това е фондация "Отворено общество", създадена през 1990 г., подпомогнала стотици проекти в областта на образованието и обществената среда. На трето място, това е мисията му като посланик в Гърция в периода 1991-1993 г., допринесла за възстановяването на отношенията между съседните държави, врагове по време на Студената война. За последното Богдан Богданов е удостоен през 1993 г. с Големия кръст на ордена на Феникса - държавен медал на Република Гърция, присъждан за редки заслуги към културата на страната.

Другото, с което Богдан Богданов разшири светогледа на българското общество, е неговата преподавателска и преводаческа дейност. През 1969 г. е избран за асистент в катедра "Класическа филология" на СУ "Св. Климент Охридски", през 1983 г. за доцент, а през 1989 г. за професор; през 1989-1991 г. е ръководител на същата катедра. Води лекции и семинари по старогръцки език, старогръцка литература, старогръцка култура и митология. Автор е на книгите "Омировият епос" (1976, 1996 г.), "История на старогръцката култура" (1989 г.), "Орфей и древната митология на Балканите" (1991 г.), "Литературата на Елинизма" (1979, 1997, 1999 г.), "Мит и литература" (1998 г.). Превел е тринадесет Платонов диалога - между тях и такива шедеври на античната проза, като "Федон", "Федър" и "Софистът" - на Теофрастовите "Характери", Лукановата "Истинска история", на малката книжка "Към себе си" - философския дневник на Марк Аврелий, и в последно време - на Епикетовите "Диатриби".

Общественник, класически филолог, преводач, през последните 15 години Богдан Богданов е и автор на шест книги с философски есета. Това са: "Промяната в живота и текста" (1998 г.), "Европа: разбрана и правена" (2001 г.), "Отделно и заедно" (2005 г.), "Минало и съвременност" (2010 г.), "Разказ, време и реалност в старогръцката литература" (2012 г.) и "Текст, говорене и разбиране" (2014 г.). През 2001 г. "Европа: разбрана и правена" е отличена с наградата за хуманитаристика "Христо Г. Данов", а през 2015 г. е публикувана на френски от издателство L'Harmattan. Части от нея, както и от "Отделно и заедно", излизат през 2010 г. в превод на испански със заглавие "Модел за реалност. През прочит на класиците" (изд. АХАС), както и на английски със заглавие "Четенето и неговите функции" (изд. OEZ Berlin Verlag).

Макар че са посветени на различни проблеми, автори и текстове, есетата, събрани в посочените шест книги, съставляват и своеобразно цяло, което може да се разбира и представя като *отворена философска система*, т.е. система от понятия, теми и твърдения, които постоянно се допълват и разширяват от своя автор, но и системата, в която адресатът на философското послание не се разглежда като поучаван с готови истини, а като въввлечен в тяхното търсене.

Това е и първата оригинална черта във философията на Богдан Богданов: тя пряко атакува академичния предрасъдък, че доброто знание е знанието, добито със самотно четене в библиотеката или изолирани опити в лабораторията. За Богданов знанието е обща работа на пишещия и четящия, следваща от общия им език. Пишещият не трябва да демонстрира високата си начетеност, за да налага знание, което е придобил някъде другаде, а не пред очите на своя читател; той трябва да покаже на читателя си какво означава да се мисли и каква е отговорността на мислещия. Съответно, читателят не трябва да се подчинява безусловно на автора, нито пък да остане безразличен спрямо онова, което му се казва.

И наистина, когато човек чете философските есета на Богдан Богданов, той бързо открива, че ангажирайки се да разбере текста, е по особен начин и застава да се промени, да стане от един - друг. Влезеш ли в тази философия - попадаш в нещо като етически капан, в който остро се изпитва не личното мнение, но нещо много по-важно: личната свобода и отговорността.

Трябва да оценим този ефект на БогданБогдановото философстване не просто като ораторско или писателско майсторство. Той има пряко отношение към историческия процес, който свикнахме да наричаме *проход*: общата ни про-

мяна от поданици в граждани. Когато по-горе казах, че Богданов разшири светогледа ни, имах предвид именно това - че човек се научава най-напред да бъде гражданин не на площада, а когато разбира себе си и света свободно и отговорно. За разлика от поданика, който вярва, че колкото повече разбира света, толкова по-малко може да го промени, гражданинът вярва, че колкото повече го разбира, толкова е по-длъжен да го променя. Читателят на Богданов е задължен да се вържи като гражданин - в текста, а ако може и извън него.

Така по-добре се вижда второто оригинално във философията на Богдан Богданов. По дух тя е гражданска и демократична не само поради изложеното основание, но и затова, защото не страда от елитизъм, но по сократовски вярва, че всеки човек знае нещо, тъй като всеки човек носи чрез езика, който говори, един базов набор от усвоена мъдрост. Оттук и разбирането на Богданов за силата на научното слово: преди да бъде набор от факти и реални, специализирано знание и описание на технологията, то трябва да бъде методичен разговор върху основните значения на нещата около нас. В този смисъл, за Богданов науката е изначално семиотична и семантична дейност.

Може би е излишно да се казва, че без подобно разбиране за наука, не може да се създаде истински университет. А може би и не е съвсем излишно. Защото все по-често забравяме, че в университета не само се преподават конкретни знания с практическа полза, но трябва да се обсъжда и онова общо, което ги обединява и което е в общия ни език - и като учени, и като редови хора, ползващи езика за разбиране на света и общуване. Многобройните семинари и интернет форумите на Богдан Богданов (вж. www.bogdanbogdanov.net) помогнаха немалко за това обсъждане, събирайки хора от различни научни дисциплини, които да разговарят за базовите значения, свързващи техните науки.

Има обаче и още нещо, без което не може да се създаде работещ университет, и то е убеждението, че говоренето и действието не са две различни сфери на реалността. Тук е и може би най-оригиналното във философията на Богдан Богданов: това, че тя се зае последователно да ни обясни *по какъв начин онзи, който говори, променя онова, за което говори*. Преди Богданов по тази тема са мислили и Чарлс Пърс, и Лудвиг Витгенщайн, и Джон Остин, а и цялата класическа и модерна реторика, но той наистина е първият, който описва как действието се случва в самото отнасяне на думите към нещата (в процеса на п.нар. референция) и думите към думите (при п.нар. префикация). Тоест, как се случва постоянно, във всяко едно говорене, а не само в определени, контролирани от нас изказвания.

Този, който е слушал лекция на Богдан Богданов или е разговарял с него, добре знае, че горната теория е във висока степен и жизнено поведение, характер на нейния автор. Вдъхновен оратор, разгорещен събеседник, когато става въпрос за понятия или принципи, внимателен съветник, когато потърсиш съвета му - за Богданов говоренето е заемане на житейска позиция и следващо от нея извършване на работа. Няма да го чуеш да усуква или замазва. Няма да го чуеш да мърмори. Деловият му тон е вече очертаване на следващо действие. Когато е ядосан, думите му хапят.

От всичко като че ли най-много обича да определи нещо и после да определи отново същото по друг начин. Кое,то, изглежда, обяснява и нежеланието му да се определи какъв е, както и защо посреща по-скоро на нож желанието на другите да го определят. Когато се нарича "класически филолог", то е, за да подчертае иронично, че е "само един класически филолог"; рядко ще го чуеш да се нарече "общественик" или "интелектуалец", а още по-рядко "учен" или "философ". Когато се обърнеш към него уважително с "проф. Богданов", те поглежда така, че се чувстваш като угонник. Единствената дефиниция за себе си, която сам си дава и приема от другите, е "знаещ гилетант". Тя, впрочем, много би подхождала и на Сократ.

Това изплъзване от определенията за себе си обаче черпи своята сила не от социалността - то не е обикновена скромност, а от нещо по-дълбоко, от една по-дълбока интуиция, която, за щастие, той е успял да изрази и в своята философия - а именно, че онова, което се случва в говоренето - спирането на речта върху една дума и истина и веднага след това продължаването в други думи и истини - най-много прилича на онова, което се случва в живота на Вселената - спирането на живота в едно съществуване и продължаването му в други. Затова и според Богданов човекът, който упорито настоява над своята дума или истина, стои повече от страната на неживота. Да се определиш твърдо или да определиш твърдо - то е като да причиниш зло и смърт.

Богдан Богданов притежава рядкото качество да не затваря целия човек в една негова дума или постъпка. Човешкото, настоява той, не е факт, а ситуация; то е нещо подвижно, което постоянно нараства и се свива; човекът е многомо неща, които казва и прави, а не само едно най-добро или най-лошо. Откъдето и необходимостта, ако искаш да кажеш нещо вярно за човека, да кажеш поне *две* неща за него. Ако е добър, той е добър въпреки друго, в което е недобър; ако е лош, той е лош, без да престава да бъде добър в онова, в което се е показал като добър. Говоренето за отделния човек е по естествен начин и говорене за общността в човека, защото човекът е винаги най-малко двама, свързани по сложен начин в ситуация помежду си.

Може би това разбиране позволи на Богдан Богданов да запази достойно поведение в острия спор, разгорял се в края на 2010 г. около разкритието, че е сътрудничил на комунистическата ДС. За разлика от други, той не отрече, че е сътрудничил - напротив, обясни публично защо го и направил и защо е преминал за това след промените, - но и не направил емоционалното разкаяние, което някои настояваха да направи. Човекът, който би отрече факта на своето сътрудничество, би пледирал, че е само и единствено големият философ и общественик, когото познаваме през последните 25 години; обратно, човекът, който би си поспивал главата с пепел поради нещо в своето минало, би трябвало напълно да се разграничи от онзи, който 25 години се занимаваше с по-добрия живот на другите.

Подчертавам последното не за да омаловажа травмите на немалко българи - те имат пълно право на своите въпроси и своя гняв. Само че, за да разберем сложното нещо, наречено "комунистически тайни служби", трябва да се научим да правим разлика, първо, между целенасочените репресии, упражнявани от органите на комунистическата власт, и безсмисления потаен цирк, който представлява редовното изпълняване на задачи за ДС; и, второ, между хората, упражнявали активно и съзнателно работата на агенти и доносници, и придобили големи облаги и власт от това, и другите, които са били изнудвани да сътрудничат и които след промените просто искаха да забравят за онова минало.

Богдан Богданов е от малцината около нас - наистина малцината! - които след промените не заработиха за себе си, а за другите; от онези, които не осребряват успехите си под формата на луксозен живот, а живеят скромно и инвестират спечеленото в подобряване на обществената среда. Макар и в миналото си участник в една система, чиято основна цел беше да ограничава светогледа на българите, повече от четвърт век Богданов се занимава с неговото разширяване - и чрез университета, който създаде, и чрез своите книги и лекции, и най-вече чрез своята житейска философия.

Затова и нека в навечерието на неговия юбилей да го видим такъв, какъвто го видяхме през 2009 г. - седнал на една скала под акропола на остров Тасос. Ведър, спокоен, обърнал поглед към морето, със съвсем лека ирония в ъгълчето на устата. На въпроса какво го прави щастлив, той ще ни отговори: "Да се замисля за едно, а после за друго". И веднага след това: "Когато облаците се отдръпнат и мога да погледна по-надалеч".

Георги Гочев

Бел.ред. Текстът е допълнен вариант на преговора към книгата *Разширяването на света. Изследвания в чест на проф. Богдан Богданов*, съст. Веселина Василева, Георги Гочев, София: "Издателство на НБУ", 2015 г.